

Др Јелена БЕЛОВИЋ
доцент Правног факултета Универзитета у Приштини,
Косовска Митровица

FORUM LOCI SOLUTIONIS У СПОРОВИМА ИЗ УГОВОРНИХ ОДНОСА СА ЕЛЕМЕНТОМ ИНОСТРАНОСТИ

Резиме

Уз ојаску да када је реч о споровима из уговорних односа са елементом иностраности, добро припремљене уговорне споране веома рејко остављају питање надлежности у евентуалним будућим споровима нерешеним, овај рад се фокусира управо на оне случајеве у којима споранке нису то учиниле, односно када се међународна судска надлежност утврђује на основу закона.

Питање међународне судке надлежности уопште, а за овај рад значајно питање посебне судске надлежности у споровима из уговорних односа, претрпело је значајне измене у српском праву. Ове измене иду у правцу усклађивања са европским прописима из међународно приватноправној подручја. Како можемо говорити о две равни усклађивања (хармонизација и унификација), можемо закључити да је у овој области дошло до делимичне унификације прописа са решењима садржаним у европским уредбама, а посебно са решењима Брисел I Уредбе (бр. 44/2001) о надлежности, признању и извршењу пресуда у грађанским и трговачким спорима. Ошуда остаје интересантно питање тумачења критеријума за заснивање посебне судске надлежности у споровима из уговорних односа од споране Суда Европске уније.

Кључне речи: *Нацрт Закона о међународном приватном праву из 2014, међународна надлежност, надлежност у споровима из уо-*

ворних односа, мeстiо извршења уiоворне обавезе, Брисел I Уредба бр. 44/2001, Суд Европске уније, Бечка конвенција о међународној iродаји робе из 1980.

I Увод

Конечна верзија Нацрта новог српског Закона о међународном приватном праву (у даљем тексту: Нацрт) представљена, је јавности у јуну месецу прошле године.¹ Рад на његовој изради трајао је шест година. Нацрт још увек није у скупштинској процедури, тако да Србија нешто више од пола године чека на усвајање нове кодификације у области међународног приватног права. На снази је и данас Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља из 1982. године,² чије се одредбе како са формалне, тако и са садржинске стране већ дуго низ година показују анахроним.

У званичном мишљењу о Нацрту Закона представљеном од стране Савета Европе³ стоји да је: „...*Нацрт* врло систематичан и добро елабориран, и да чини одличну основу за модерну кодификацију српској међународној приватној iрава“.

Према схватању чланова радне групе, посебан разлог за доношење новог Закона јесте потреба за усклађивањем међународног приватног права Србије са оним који настаје и развија се у окриљу Европске уније. Разлози ефикасности налагали су да законодавац не оптира за аутономна решења, различита од европских, већ супротно, да у садашњем моменту донесе решења истоветна са онима која ће се примењивати када наша држава буде постала чланица Европске уније. Република Србија у том смислу следи тренд реформисања постојећих закона којим су кренуле и многе друге државе југоисточне Европе.⁴

1 Конечна верзија Нацрта Закона о међународном приватном праву, 2014, доступно на адреси: www.mpravde.gov.rs.

2 Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима (Службени лист СФРЈ, бр. 43/1982, 72/82, Службени лист СРЈ, бр. 46/96; у даљем тексту: ЗРСЗ). У чл. 1 Закона о изменама Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима је прописано да се у називу Закона бришу речи „у одређеним односима“.

3 Мишљење о нацрту ЗМПП, Council of Europe, „Opinion on the Draft Private International Law Code of the Republic of Serbia“, стр. 3. Доступно на адреси: arhiva.mpravde.gov.rs/.../.

4 Закон о међународном приватном праву и поступку Републике Словеније из 1999. године; Закон о међународном приватном праву Републике Македоније из 2007. године; Закон о међународном приватном праву Републике Црне Горе из 2013. године.

Свеопшти је утисак да су одредбе посвећене надлежности конструисане на систематичнији и конзистентнији начин у односу на важећи ЗРСЗ. Наиме, питање меродавног права уређено је у контексту питања међународне надлежности за сваки појединачни правни институт, односно правно питање.

Одредбе о надлежности имале су за узор решења Брисел I Уредбе о надлежности признању и извршењу пресуда у грађанским и трговачким стварима.⁵ У циљу разумевања ових решења, потребо је сагледати и генезу европских решења, обзиром да је поменута Уредба „наследница“ Бриселске конвенције о надлежности признању и извршењу одлука у грађанским и трговачким стварима из 1968. године,⁶ која је садржала нешто другачија решења када је у питању надлежност у споровима из уговорних односа. У циљу стварања „заједничкој љравној љростјора“ унутар Европске уније, Уговором о Европској заједници (амстердамска верзија из 1997. године) предвиђено је да, између осталог, ова материја спада у надлежност Савета, односно да се ова питања уређују секундарним европским правом. На основу чл. 65 тог Уговора наведено тело је надлежно за доношење мера у подручју правне сарадње у грађанским предметима са прекограничним елементом. У међувремену, донета је Брисел I Уредба, која је ступањем на снагу 1. марта 2002. године заменила Бриселску конвенцију.

II Надлежност у споровима из уговорних односа према одредбама Нацрта Закона о међународном приватном праву

Глава VII, део II Нацрта носи назив „Уговорни односи“. Одредба о надлежности у споровима из уговорних односа налази се у чл. 142 који гласи:

„1. Суд Републике Србије је надлежан за спорове из уговорних односа и када његова надлежност не произилази из других одредаба овог Закона, ако је основ њужбеној захтева обавеза која је извршена или би требало да буде извршена у Републици Србији.

2. Ако се странке нису споразумеле другачије, сматра се да се место извршења обавезе из става 1 овог члана налази у Републици Србији:

5 Council Regulation (EC) No. 44/2001 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in civil and commercial matters, OJ L 12/1.

6 Brussels Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in civil and commercial matters of 27 September 1968, доступно на адреси: curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm.

а) код уговора о прогаји робе – ако је роба, у складу са уговором, испоручена или је требало да буде испоручена у Рейублици Србији;

б) код уговора о пружању услуга – ако су услуге, у складу са уговором пружене или је требало да буду пружене у Рейублици Србији.“

Ову одредбу треба тумачити тако да: уколико нема пророгације надлежности (изричите или прећутне)⁷ и уколико се надлежност не може засновати на критеријума опште надлежности (пребивалиште, односно седиште туженог, алтернативно уобичајено боравиште),⁸ надлежност се може заснивати на основу посебног критеријума изложеног у ст. 1 наведеног члана. По први пут, у српском законодавству наилазимо на јасни и недвосмислени критеријум за заснивање надлежности у споровима из уговорних односа.

Наиме, и сходно важећем закону, спорови из уговорних односа спадају у типичне елективне спорове, јер се код њих надлежност може заснивати по више основа. То су пре свих: општи форум (*forum domicilii*), форум имовине (*forum patrimonii*) или места налажења ствари која се тужбом тражи (*forum rei sitae* – на пример, робе која је предмет уговора), *forum contractus*.⁹ Што се критеријума места извршења, или будућег извршења обавезе тиче (*forum solutionis*), и она као могућност за заснивање надлежности постоји према важећем закону, али само у привредним споровима. Међутим, могућност за заснивање надлежности по овом критеријуму постоји једино по основу циљног тумачења одредбе чл. 481 ЗПП-а,¹⁰ која важи као основ за месну надлежност за спорове у привреди.¹¹

7 Нацрт, чл. 25.

8 Нацрт, чл. 13.

9 Тибор Варади, Бернадет Бордаш, Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Међународно приватно право*, 9. издање, Београд, 2007, стр. 512.

10 Закон о парничном поступку (*Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

11 Постојање ове могућности је, заправо, резултат позитивног одговора на аналогну ситуацију која је постојала у време доношења важећег ЗРСЗ-а. Наиме, правила о месној надлежности раније важећег ЗПП-а, била су и правила о међународној надлежности. Конкретно, постављено је питање да ли су ступањем на снагу ЗРСЗ-а, дерогиране одредбе ЗПП-а којима је предвиђено да у привредним споровима, ради утврђивања постојања или непостојања уговора, ради извршења или раскида уговора, а и у споровима ради накнаде штете због неизвршења уговора, осим суда опште надлежности, месно може бити надлежан и суд места где је према споразуму странака тужени дужан извршити уговор или не? Одговор се, заправо, своди на констатацију да су одредбе ЗРСЗ-а о надлежности у имовинскоправним споровима, заправо, казуистичке одредбе које се односе само на неке сегменте тих спорова, без претензија да их у целости покрију. С тога чинила се прихватљивом солуција по којој би одредба ЗПП-а имала и значење одредбе о међународној надлежно-

Конечним Нацртом, могућност за заснивање посебне надлежности по основу критеријума места извршења уговорне обавезе (*forum solutionis*) у споровима из уговорних односа недвосмислено је предвиђена.

Наведена одредба је готово преликана одредба чл. 5 ст. 1 (а) и (б) Брисел I Уредбе о надлежности, признању и извршењу пресуда у грађанским и трговачким стварима, која регулише питање посебне надлежности у уговорним споровима.¹²

Уредба представља значајан допринос правној предвидљивости и сигурности. Она је заснована на слову и духу Бриселске конвенције, и на узимању у обзир судске праксе држава уговорница и праксе Суда Европске уније о конвенцијској материји, па се оправдано претпоставља да Уредба садржи квалитетнија решења од Конвенције.

Управо је највећа разлика између чл. 5 ст. 1 Уредбе и чл. 5 ст. 1 Конвенције,¹³ Уредбом се у ст. 1 (б) аутономно дефинише појам „места извршења“, за два најчешћа и најзначајнија типа уговора: уговор о продаји робе и уговор о пружању услуга. Аутономне дефиниције имају за циљ уједначавање тумачења овог појма који се (у складу са Конвенцијом) одређивао у складу са меродавним правом (*lex cause*), што је за последицу имало разлике у тумачењу овог концепта од стране националних судова.

III *Forum loci solutionis* уговорне обавезе

Суверено је право сваке државе да доноси правила о надлежности судова свог правосуђа за спорове из приватноправних односа са

сти. Вид. Михајло Дика, Гашо Кнежевић, Срђан Стојановић, Коменџар Закона о међународном приватном праву и процесу, Београд, 1991, стр. 200–201.

12 Чл. 5 гласи:

„Особа са домицилом у држави чланици може у другој држави чланици бити тужена:

(а) у стварима које се односе на уговоре, пред судом у месту у којем обавеза треба бити извршена;

(б) у сврхе ове одредбе, осим ако није другачије уговорено, место извршења обавезе је:

– у случају куйопродаје робе – место у држави чланици у којем је, у складу са уговором, роба испоручена или је требало да буде испоручена,

– у случају пружања услуга – место у држави чланици у којем су у складу са уговором, услуге пружене или требале бити пружене;

(в) ако се не примењује подставак (б), примењује се подставак (а).“

13 Одговарајуће решење у чл. 5 ст. 1 Конвенције је уже, обзиром да се „особа са пребивалиштем у држави уговорници, може тужити у другој држави уговорници, ако је предмет процесуалног уговора, или захтеви из уговора, пред судом места где је обавеза извршена или места где је обавеза требало да буде извршена“.

елементом иностраности. Приликом утврђивања критеријума надлежности законодавац узима у обзир нарочито следеће околности: *инијензијет* везе спора са домаћом државом, интересе странака, принципе међународне сарадње, односно релевантне интересе других држава, као и захтев за ефикасним вођењем поступка.

Постављање *forum loci solutionis* за критеријум посебне надлежности у уговорним споровима заправо је резултат потраге за „најближом везом“ у материји међународне надлежности. Идеја је прелиминарна са терена одређивања меродавног права. *Lex loci solutionis* јаке заступнике у теорији стиче у XIX веку. Тако је Савињи писао да је „свака облијација сиворена видљивим чињењем и да ће свака бити извршена видљивим чињеницама – а оне се догађају у одређеном месту. Зато можемо изабрати или наситанак или извршење као индикације „седишта“ уговорне обавезе... иочетак или крај облијације“. Он се сам определио за крај пошто су „очекивања ситранака усмерена на извршење уговорне обавезе“.¹⁴

Loci solutionis уговорне обавезе, свакако представља потенцијално једну од најзначајнијих веза између уговорног спора и надлежног суда. Полазећи од тога да је смисао уговора његово извршење, односно извршење уговорних обавеза, сасвим је оправдано да се управо место његовог извршења перципира као критеријум за заснивање посебне надлежности. Прописивање посебне надлежности према месту испуњења обавезе правда се првенствено тиме да између места испуњења обавезе и предмета спора у великом броју случајева постоји уска чињенична веза која омогућава да се у том месту поступак спроведе брзо и економично полазећи од претпоставке да ће се у месту испуњења обавезе моћи најлакше утврдити спорне чињенице, јер се у том месту по правилу налази већина материјалних доказа и сведока.¹⁵

Међутим, у пракси одређивање места извршења уговорне обавезе изазива бројне потешкоће. Место извршења уговорне обавезе је лако утврдити уколико је оно означено у самом уговору, и тада је за суђење надлежан суд на чијем подручју се налази уговором одређено место. Најчешће, дилема не постоји ни уколико је до извршења уговорне обавезе дошло пре настанка спора. Далеко су бројнији случајеви у којима се одређивање места извршења уговорне обавезе не може утврдити на недвосмислен начин. То су случајеви у којима *loci solutionis* може указивати на више места: синалагматички уговори, сложени уговори, ситуације у којима место извршења обавезе није означено у уговору, ситуације у којима има више испуњења, па се поставља питање које је од њих глав-

14 Т. Варади, *нав. дело*, стр. 391.

15 Davor Babić, *Međunarodna nadležnost za ugovorne sporove u europskom, hrvatskom i američkom pravu*, Zagreb, 2005, стр. 34.

но и шта уколико се не може утврдити место испуњења главне обавезе, итд. Поставља се питање и која ће се обавеза узети као одлучна за заснивање међународне судске надлежности? Могуће је изабрати једно од ових места:

- место испуњења обавезе која је карактеристична за предметни уговор,
- место испуњења обавезе на којој тужилац заснива тужбени захтев, или
- место испуњења било које од више уговорних обавеза, коју једна уговорна страна треба испунити другој.¹⁶

Ради сагледавања и разумевања проблема тумачења појма места извршења уговорне обавезе од значаја је указати на дугогодишњу судску праксу Суда Европске уније. Анализу је потребно извршити у два временски одвојена оквира: период који се односи на тумачење појма места извршења уговорне обавезе на основу чл. 5 ст. 1 Бриселске конвенције, и на тумачење појма места извршења уговорне обавезе на основу чл. 5 ст. 1 (а) (б) Брисел I Уредбе.

Како ће се и наши судови, надамо се у скоријој будућности, ослањати на готово истоветно слово закона, од значаја је указати на нека тумачења одредбе о посебној надлежности у уговорним споровима у области међународног приватног права од стране Суда Европске уније.

1. Тумачење појма *forum loci solutionis* у пракси Суда Европске уније у погледу примене чл. 5 ст. 1 Бриселске конвенције

Као што смо већ и напоменули, проблем утврђивања места извршења уговорне обавезе углавном се односио на уговорне спорове у којима су предмет спора сложени уговори. При том, подела обавеза на главне и споредне, односно диференцирање карактеристичне обавезе, јесте од значаја у том смислу што уколико је она могућа, у складу са принципом *accessorium sequitur principale* лоцира базу за надлежност у уговорном спору у месту у којем је главна (карактеристична) обавеза изршена или је требало да буде извршена.

Међутим, поставља се питање шта учинити уколико се ради о сложеном уговору у коме обавезе не можемо диференцирати на главне и споредне, карактеристичне и некарактеристичне, односно уколико је реч о уговорним обавезама истог ранга?

¹⁶ D. Babić, *нав. дело*, стр. 61.

Једно од првих правила тумачења чл. 5 ст. 1 дато је у случају *DeBloos*.¹⁷ Овај случај доноси правило по коме се под местом извршења уговорне обавезе, односно местом где је уговорна обавеза требало да буде извршена, у складу са чл. 5 ст. 1 Конвенције, подразумева *место извршења оне уговорне обавезе која је предмет спорне*, односно оне обавезе која је предмет тужбеног захтева. Тако у случају тужбе због неплаћања купопродајне цене, место плаћања игра значајну улогу, и из тог разлога представља основ за заснивање надлежности. Термин „*уговорна обавеза*“, односи се на сваку уговорну обавезу која може бити основ тужбеног захтева, и која сходно томе може да представља основ за заснивање надлежности.

Поставило се питање да ли је место извршења спорне уговорне обавезе база за надлежност и за сва остала спорна питања која се могу јавити из спорног уговорног односа? Суд се са овим питањем суочио у случају *Leathertex v Bodetex*.¹⁸ *Leathertex*, италијанска компанија, ангажовала је *Bodetex*, белгијску компанију, као комерцијалног агента за белгијско и холандско тржиште. У складу са условима уговора, *Bodetex* је покренуо спор у Белгији тражећи плаћање заосталих премија и накнаду штете због раскида уговора без обавештења. Белгијски суд је нашао, да су у конкретном случају основ за належност представљају две обавезе истог ранга: обавеза плаћања премије и обавеза давања разумног рока у случају раскида уговора, или накнада штете због раскида уговора без обавештења. Прву обавезу требало је извршити у Италији, а другу у Белгији. Белгијски првостепени суд огласио се надлежним у погледу оба захтева, позивајући се на постојање блиске везе између обавеза. Другостепени суд у Белгији обратио се Суду Европске уније са захтевом да утврди да ли је интерпретација чл. 5 ст. 1 Конвенције у конкретном случају исправна. Суд Европске уније се није сложио са схватањем белгијског првостепеног суда. Позивајући се на интерпретативно правило у случају *DeBloos* Суд је нашао да постојање блиске везе између спорних уговорних обавеза не може бити основ за проширивање надлежности, и да је белгијски суд могао да се прогласи надлежним само у погледу захтева који се односио на уговорну обавезу која је требало да буде извршена у Белгији. Уколико је тужилац желео да се спорне обавезе расправе пред једним судом, требало је тужбу да поднесе суду у месту где се налази пребивалиште туженог.¹⁹

17 Case 14/76, A. De Bloos, SPRL v. Société en commandite par actions Bouyer, 1976 E.C.R., 1497.

18 Case C-420/97 *Leathertex Divisione Sintetici SpA v Bodetex BVBA* [1999] ECR I-6747.

19 Uglješa Grušić, „Jurisdiction in complex contracts under the Brussels I Regulation“, *Journal of Private International Law*, Vol. 7, бр. 2/2011, стр. 321–340.

Друго значајно интерпретативно правило постављено је одлуком Суда у случају *Tessili*.²⁰ Наиме, у складу са овом одлуком постављено је правило по коме *појам места извршења уговорне обавезе треба тумачити у складу са колизионим правилима државе форума*, што значи да одговор треба потражити у меродавном праву (*lex cause*). Прва солуција јесте да се место извршења уговорне обавезе утврди на основу споразумно одређеног меродавног права, потом, уколико странке нису споразумом утврдиле које ће право бити меродавно у случају евентуалног спора, решење треба потражити у колизионим нормама форума. У образложењу ове одлуке стоји да на суду који решава спор лежи и обавеза, да у складу са Конвенцијом, утврди где се налази место у којем је уговорна обавеза испуњена или је требало да буде испуњена. Притом, суд треба према својим колизионим правилима да утврди право које се примењује на конкретни правни однос (*lex cause*), а затим да одреди место испуњења спорне уговорне обавезе према том праву. Овакво тумачење може довести до нелогичности, нарочито у погледу спорова ради испуњења новчаних обавеза, које се по неким меродавним правилима испуњавају у месту дужника, што је у супротности са очекивањима и интересом повериоца. Такође, тумачење појма места извршења уговорне обавезе у складу са *lex cause* отвара простора за различита тумачења од стране националних судова.

2. Тумачење појма *forum loci solutionis* у пракси Суда Европске уније у погледу примене чл. 5 ст. 1 (а) (б) Брисел I Уредбе

Управо из разлога што је одредба чл. 5 ст. 1 Бриселске конвенције отвара простора за различита тумачења од стране националних судова држава чланица, редактори Уредбе су текст нове одредбе знатно прецизирали, што је допринело уједначенијој пракси судова.

У складу са тачком 11 Преамбуле Уредбе „*нужно је донећи прописе којима ће се уједначити правила о сукобу надлежности у грађанским и трговачким стварима, као и појединачним формалностима у погледу брзој и једноставној признања и извршења судских одлука*“.

Новом одредбом у погледу посебне надлежности у уговорним споровима прецизирано је место извршења обавезе за два најчешћа типа уговора: уговор о продаји робе и уговор о пружању услуга. За заснивање међународне надлежности у спору из уговора о продаји и уговора о пружању услуга није одлучно о којој се обавези води конкретан спор, већ која је обавеза карактеристична за уговор из кога је спор настао. Суд места у коме се испуњава карактеристична обавеза,

20 Case 12/76 *Industrie Tessili Italiana Como v Dunlop AG* [1976] ECR 1473.

по правилу је у најужој чињеничној вези са предметом спора. Осим тога избегава се могућност распршивања надлежности у корист судова разних земаља чланица, зависно од сваке појединачне обавезе о којој је реч, што доприноси концентрацији надлежности. Уједно, овакво решење чини предвидљивим исход у погледу тога пред којим ће се судом расправљати евентуални спор из уговора.²¹ У извесном смислу, правило се оправдава и успостављањем процесне равнотеже парничних странака и давања уступака тужиоцу у односу на опште правило које преферира интерес туженог одређујући општу међународну надлежност према његовом пребивалишту.²²

Аутономне дефиниције места извршења два најзначајнија типа уговора у веома великој мери доприносе правној предвидљивости. Значајан заокрет учињен је у још једном правцу, а то је позивање на одредбе уговора, у смислу одређивања места извршења уговорне обавезе, а не на меродавно право како је то било раније са позивом на интерпретативно правило дато у *Tessili* случају.

Један од првих случајева у коме се Суд Еропске уније суочио са тумачењем чл. 5 ст. 1 (б) Брисел I Уредбе јесте *Color Drack GmbH v. Lexx International Vertriebs GmbH*.²³ Захтев за претходним тумачењем упућен је у оквиру спора између друштава *Color Drack GmbH* (у даљем тексту: *Color Drack*) са седиштем у *Schwarzachu* (Аустрија) и *Lexx International Vertriebs GmbH* (у даљем тексту: *Lexx*) са седиштем у *Nürnbergu* (Немачка), због неиспуњења уговора о продаји робе. У уговору се друштво *Lexx* обавезало на испоруку робе разним препродавцима *Color Dracka* у Аустрији, пре свега у подручју седишта *Color Drack-a*, а они на плаћање купопродајне цене. У главном поступку се радило о неиспуњавању уговорне обавезе од стране *Lexx-a*, која се односила на његову обавезу да непродату робу узме назад и *Color Drack-у* врати новац. Аустријски суд се обратио Суду Европске уније са питањем: „*Да ли је чл. 5 ст. 1 (б) Уредбе меродаван и код њрогаје робе с више места испоруке у једној држави чланици, и може ли њужилац, ако се њужба односи на све испоруке, евентуално њужити њужитној њред судом места испоруке њо свом избору?*“

Суд Европске уније је на први део постављеног питања одговорио потврдно, заузимајући став да је чл. 5 ст. 1 (б) меродаван и у случају више места испоруке у једној држави чланици, што одговара и циљу предвидљивости који се Уредбом жели постићи.

Такође, потврдан одговор дат је и на други део постављеног питања. Наиме, уколико се место главне испоруке не може одредити,

21 Viktorija Lovrić, „Neka pitanja međunarodne sudske nadležnosti za građanske i trgovačke stvari“, Materijal za radionicu, Zagreb, 2007.

22 V. Lovrić, *нав. дело*, стр. 14.

23 C-386/05 од 3. маја 2007. године.

свако место испоруке поседује капацитет довољне везе, а тиме и везе која је релевантна у контексту судске надлежности. У таквом случају, тужилац може, на основу чл. 5 ст. 1 (б) Уредбе тужити туженог пред судом места испоруке по свом избору. Оваквим својим решењем Суд Европске уније удовољио је захтеву предвидљивости, обзиром да тужилац без потешкоћа може утврдити пред којим судовима може подићи тужбу, а тужени може предвидети пред којим га судовима тужилац може тужити.

У погледу тумачења места извршења уговорне обавезе код уговора о пружању услуга од значаја је и одлука Суда Европске уније у случају *Wood Floor Solutions Andreas Domberger GmbH v. Silva Trade SA*.²⁴ Захтев за претходним тумачењем постављен је у оквиру спора између друштва *Wood Floor Solutions Andreas Domberger GmbH* (у даљем тексту: *Wood Floor*) са седиштем у Amstettenu (Аустрија) и друштва *Silva Trade SA* (у даљем тексту: *Silva Trade*) са седиштем у *Wasserbillig*-у (Луксембург), ради накнаде штете настале због отказивања уговора о трговачком заступању који је био испуњем у више држава чланица. Високи суд у Бечу се Суду Европске уније обратио са конкретним питањима:

1. (а) Је ли чл. 5 ст. 1 (б) друга алинеја Уредбе примењив и код уговора о пружању услуга ако се услуге, према уговору, пружају у више држава чланица?

У случају потврдног одговора на ово питање треба ли наведену одредбу тумачити тако:

- (б) да се место испуњења карактеристичне обавезе одређује према месту на којем се налази тежиште рада пружаоца услуга (економском критеријуму), које се одређује према утрошку времена и значају делатности;
- (в) да се у случају немогућности одређивања тежишта делатности, тужба, која обухвата сва потраживања из уговора, може поднети у било ком месту пружања услуге унутар Заједнице, а по избору тужиоца?

2. У случају негативног одговора на прво питање.

Је ли чл. 5 ст. 1 (б) Уредбе код уговора о пружању услуга и онда меродаван, ако се услуге, према уговору пружају у више држава чланица?

У складу са пресудом у случају *Color Drack* Суд је одлучио да је правило из чл. 5 ст. 1 (б) прве алинеје меродавно и у случају више места испуњења, односно испоруке у једној држави чланици, будући да само

24 C-19/09 од 11. марта 2010. године.

један суд треба бити надлежан за све тужбе из једног уговора. Полазећи од става да посебна правила надлежности предвиђена у Уредби о уговорима о продаји робе и пружању услуга имају исту историју настанка, исти циљ који се огледа у уједначавању прописа о међународној надлежности у грађанским и трговачким стварима у циљу развијања простора слободе, сигурности и правде, било какав различити третман био би у супротности са самом сврхом Уредбе. Отуда је на постављено питање под 1 (а) Суд Европске уније дао позитиван одговор.

Позивајући се на становиште у случају *Color Drack*-а, сходно коме се, у случају да постоји више места испоруке, под местом испуњења начелно треба схватити место у коме постоји најближа веза између уговора и надлежног суда, при чему ће то најчешће и бити место главне испоруке,²⁵ Суд је сматрао да и у овом случају треба исто поступити. Наиме, код примене правила о посебној надлежности за уговорне спорове у случају пружања услуга из чл. 5 ст. 1 (б), друге алинеје Уредбе, ако постоји више места пружања услуге, под местом испуњења начелно треба сматрати место у којем постоји најближа веза између уговора и надлежног суда, при чему ће то најчешће бити место претежног пружања услуга. У конкретном случају, било је речи о уговору о трговачком заступању, па се под местом испуњења уобичајно сматра место у којем трговачки заступник претежно пружа услуге. Одређивање места претежног пружања услуга на темељу страначке аутономије воље у сваком случају је примарно и пожељно. Међутим, према схватању Суда, уколико странке нису уговором одредиле место испуњења, под тим местом треба подразумевати место у којем трговачки заступник има своје пребивалиште. То се место увек може са сигурношћу утврдити и према томе одговара захтеву предвидљивости.

У конкретном случају, заузет је став да на питање 1 (б) треба одговорити тако да се чл. 5 ст. 1 (б) друга алинеја Уредбе, мора тумачити тако да је у случају пружања услуга у више држава чланица, за одлуку о свим тужбама из уговора надлежан суд у чијем се подручју надлежности налази место претежног пружања услуга. Код уговора о трговачком заступању то је место претежног пружања услуга трговачког заступника, као што произилази из одредаба уговора, или у случају непостојања таквих одредаба, из њиховог стварног испуњења; ако се предметно место не може одредити на тој основи, онда се као основа треба узети пребивалиште трговачког заступника.

Веомо је значајно да је Суд Европске уније у оба наведена случаја заузео становиште да чл. 5 ст. 1 (а) (б) остаје меродаван и у случају постојања више места извршења уговорне обавезе (у првом случају више

25 Пресуда *Color Drack*, тачка 40.

места испоруке унутар једне државе чланице, а у другом случају више места пружања услуге на територији више од једне државе чланице).²⁶

Међутим, оно што представља окосницу Уредбе свакако су одредбе тачака (а) и (б) које се у погледу критеријума за заснивање надлежности у уговорним споровима позивају на карактеристичну обавезу. Питање је која се обавеза сматра карактеристичном? Одговор на ово питање дат је за уговор о продаји (а), а то је испорука робе, и за уговор о пружању услуга (б), а то је обавеза пружања услуге. Одговор на ово питање је релативно лако дати од момента од када се прешло са натуралне на робно – новчану привреду: карактеристична је обавеза која диференцира разне типове уговора и која је присутна у сваком индивидуалном уговору одређеног типа. Пошто се плаћа из хиљаду разлога, јасно је да је новчана обавеза типична противчинидба, па се критеријум мора тражити на другој страни, тј. у новчаној обавези.²⁷

IV Однос између Брисел I Уредбе и Бечке конвенције о међународној продаји робе из 1980. године

У погледу тумачења чл. 5 ст. 1 (а) Брисел I Уредбе, значајано је осврнути се и на решење из чл. 31.²⁸ Бечке конвенције о међународној

26 Овај став Суд Европске уније потврђује и у случају *Peter Rehder v Air Baltic Cooperation C-204/08*. Суд је сматрао да се и у овом случају треба држати критеријума постављених у *Color Drack*-у, обзиром да се ради о више места пружања услуге у различитим државама. У том смислу, од значаја је, такође, место претежног пружања услуге. Господин *Peter Rehder* из Минхена је 2008. године тужио *Air Baltic* из Риге, Литванија, због отказивања лета из Немачке за Литванију за који је имао уредно купљену карту. Он је поднео тужбу регионалном суду у *Amsgericht Erding* који је територијално надлежан и за минхенски аеродром. Регионални суд се огласио надлежним на основу чл. 5 сматрајући да се место поласка може квалификовати као „место у коме је услуга требало да буде њружена“. *Air Baltic* се на ову судску одлуку жалио, па се Врховни суд Немачке обратио Суду Европске уније са захтевом за тумачење. Суд је сматрао да је управо смисао чл. 5 да идентификује оно место у коме постоји најближа веза између надлежног суда и спорног уговора. Сматрао је да место седишта *Air Baltic* компаније (Литванија) не одражава довољно блиску везу са уговором, што се исто односи и на место закључења уговора обзиром да карта за лет може бити купљена на било ком месту. Потребно је идентификовати место у коме постоји директна веза између спорног уговора о пружању услуга и одласка које је требало да буду пружене, а то је свакако место поласка или место доласка. Обзиром да оба ова места показују довољну везу, на тужиоцу је да учини избор да ли ће компанију тужити у месту поласка или месту доласка.

27 A. Schnicer, *Handbuch das internationalen Privatrecht*, II, Basel, 1958, стр. 639, цитира-но према: Т. Варади, *нав. дело*, стр. 391.

28 Чл. 31 носи наслов *Испорука робе и ѡредаја докумената*, и он гласи: Ако продавац није дужан испоручити робу у неком одређеном месту, његова обавеза испоруке

продаји робе (у даљем тексту: БК). Ова конвенција је на снази у већини земаља Европске уније и стога у једном ширем смислу чини део *aquis communautaire*. Без сумње, Уредба има предност у уговорним односима у којима се *forum loci solutionis* налази на територији земље чланице ЕУ.

Наша држава је била међу првима која је ратификовала БК, још 1984. године.²⁹ БК даје и дефиницију самог уговора о продаји робе, што може послужити и у сврху примене одредбе чл. 5 ст. 1 Уредбе. У смислу БК, уговором о продаји робе сматра се сваки уговор који обавезује продавца на испоруку робе и пренос власништва на роби, а купца на преузимање робе и исплату купопродајне цене.

Међутим, у погледу могућности да дефинисани концепти у БК могу служити као основ за дефинисање критеријума међународне надлежности постоје опречни ставови. Против те могућности наводе се следећа два аргумента: а) европски инструменти који се тичу процедуралног права, као што је Брисел I Уредба, не могу бити тумачени у светлу материјалноправних инструмената „ван-европског“ порекла као што је БК; б) процедурални концепт не може бити дефинисан на бази материјално правних инструмената.³⁰ Контрааргументе овом ставу износе једнако и теоретичари и практичари: а) када је појам који захтева тумачење дефинисан у материјалном праву, а не у процедуралном, онда га треба одредити у складу са материјалноправним одредбама. Такве одредбе у виду аутономног сета правила налазимо у БК; б) у погледу става да је БК „ван-европског“ порекла, приговара се да свакако није случајност што је европско законодавство користило БК као референцу приликом израде Директиве 1999/44/ЕС... која се односи на одређене аспекте продаје потрошачке робе и згружене гаранције.³¹

Суд Европске уније се у пресуди у случају *Car Trim GmbH v. KeySafety Systems Srl*³² управо позвао на БК, а у погледу тумачења појма

састоји се: (а) ако прем аговору о продаји робе треба да се превезе – у предаји робе првом превозиоцу ради достављања купцу; (б) ако су у случајевима на које се претходна тачка не односи, предмет уговора индивидуално одређене ствари, или ствари одређене по роду које треба издвојити из одређене масе или их треба произвести и израдити, а у време закључења уговора стране су знале да је роба у одређеном месту или је треба израдити или произвести у одређеном месту – у стављању робе на располагање у том месту; (ц) у свим другим случајевима – у стављању робе на располагање купцу у месту у коме је продавац у тренутку закључења уговора имао своје седиште.

29 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 10/84).

30 Anastasia Vezyrtzi, „Jurisdiction and International Sales under Brussels I Regulation: Does Forum Shopping come to an End?“, *Columbia Journal of European Law Online*, бр. 8/2009, стр. 85–86.

31 A.Vezyrtzi, *нав. чланак*, стр. 86.

32 С-381/08, 25. фебруар, 2010.

уговора о продаји робе, што је било од значаја у погледу примене чл. 5 ст. 1 (б) Уредбе. Наиме, у спорном случају постављено је питање да ли је конкретан уговор, уговор о продаји робе или уговор о пружању услуга? Суд се у овом случају позивао на квалификације постављене у БК,³³ одлучивши да је у конкретном случају ипак реч о уговору о продаји. Након тога, Суд је приступио одређивању „*места извршења обавезе, односно места где је роба испоручена или где је требало бити испоручена*“, у складу са чл. 5 ст. 1 (б) Уредбе. У том погледу, Суд је заузео становиште да се место извршења обавезе најпре треба утврђивати са ослоном на уговорне одредбе, уколико уговорне одредбе не постављају импликације у правцу одређивања тог места, нити је место извршења уговорне обавезе експлицитно одређено, онда критеријум за одређивање тог места мора бити аутономан, прилагођен духу и циљевима Уредбе. У конкретном случају, Суд је одлучио да је место извршења обавезе место у коме је роба физички предата, односно у коме је требало да буде физички предата.

Већ је више пута наглашено да се решење из чл. 5 ст. 1 (б) Брисел I Уредбе ослања на концепт места извршења уговорне обавезе, које најпре треба да буде одређено „у складу са уговором“, и управо у том смислу може доћи до интеракције Уредбе и БК. Поставља се питање да ли ће се критеријум за заснивање посебне надлежности ослањати на чл. 31 БК, уколико се уговорне одредбе позивају на БК? У таквим случајевима реч је о аутономији воље странака у материјалноправном смислу, која служи као основ за замену диспозитивних норми права које је иначе меродавно. Те диспозитивне норме (правила или збирке правила, модели правила, општи услови, итд...), инкорпоришу се у уговор, посредно чинећи основ за тумачење уговорних појмова, између осталог и појма места извршења уговорне обавезе. Ван ових случајева, сматрамо да нема места могућности утврђивања појма места извршења уговорне обавезе у складу са БК, обзиром да када правила међународног приватног права упућују на примену права државе уговорнице која је ратификовала БК (*lex cause*) то значи примену националног права што није у складу са духом, смислом и циљевима Уредбе.

V Закључак

Међународно приватно право Европске уније без сумње садржи елементе наднационалног права, директно примењиваног од стране држава чланица Европске уније. Наша држава кренула је путем хар-

33 Чл. 3 ст. 2 БК: „Ова се Конвенција не примењује на уговоре у којима се претходно дефинише место извршења обавезе испоручује робу састојци у обављању некој рада или пружања неких услуга“.

монизације националног права са инструментима права Европске уније. С тога је за нашу стручну јавност од веома великог значаја разумевање европских прописа, и њихово исправно тумачење. У том смислу од значаја су пресуде Суда Европске уније у погледу захтева за тумачење упућених од стране националних судова држава чланица. Овај рад даје приказ и генезу тумачења појма *forum loci solutionis* кога Нацрт Закона о међународном приватном праву из 2014. године прописује као критеријум за заснивање посебне надлежности у споровима из уговорних односа.

У раду се издваја неколико закључака:

- *Forum loci solutionis* односи се на место извршења карактеристичних обавезе, обзиром да је чл. 5 ст. 1 (б) Уредбе, као и чл. 142 Нацрта прецизирано да се под местом извршења уговорне обавезе, за уговор о продаји и уговор о пружању услуга, подразумева место извршења карактеристичних обавеза за ова два типа уговора. Аналогно, ово правило треба применити и за остале уговоре.
- Приликом утврђивања места извршења карактеристичне уговорне обавезе најпре треба водити рачуна о одредбама уговора, што значи да примат треба дати страначкој аутономији воље, а уколико изричитог, нити прећутног договора о томе које се место сматра местом извршења уговорне обавезе нема, онда то место треба утврдити у складу са осталим уговорним одредбама. При том, као отворена алтернатива стоји могућност примене БК у погледу утврђивања места извршења обавезе, под претпоставком да се дозвољава уговорним странама могућност примене БК и ван случајева дефинисаних чл. 1 ст. 1 БК,³⁴ у ком случају би било речи о материјалноправној аутономији воље странака.
- Аутономне дефиниције места извршења уговорне обавезе за два најзначајнија типа уговора у веома великој мери доприносе правној предвидљивости и уједначавању прописа и праксе у погледу међународне надлежности у уговорним споровима. Истим циљевима доприноси и пракса Суда Европске уније, која нужно мора представљати незаобилазну литературу за наше практичаре.

34 Чл. 1 ст. 1 БК гласи: „Ова Конвенција примењује се на уговоре о продаји робе закључене између страна које имају своје седиште на територијама различитих држава:

а) када су те државедржаве уговорнице, или

б) када правила међународног приватног права упућују на примену права државе уговорнице.

Jelena BELOVIĆ, PhD

Assistant Professor at the Faculty of Law University in Priština, Kosovska Mitrovica

JURISDICTION IN CONTRACT DISPUTES BASED ON FORUM LOCI SOLUTIONIS

Summary

Taking into consideration that well prepared contract parties in an international contract often agree by contract on court jurisdiction in possible dispute occurring, this article is focusing on these situations when they are not doing so, and when the jurisdiction has to be determinate according to the law.

The provisions on special jurisdiction in contract disputes are considerably changed by new Serbian law. These changes are going in line with European private international law provisions. We could say that this subject area is partially unified with solutions settled by Brussels I Regulation (Regulation No. 44/2001) on jurisdiction, recognition and enforcement of judgements in civil and commercial matters. The very important part of this article is dedicated to interpretation rules set by Court of Justice of European Union considering application of art. 5 of Brussels I Regulation.

Key words: *Draft on the Private International Law Code of the Republic of Serbia from 2014, international jurisdiction, special jurisdiction in contract disputes, forum loci solutionis, Brussels I Regulation No. 44/2001, Court of Justice of the European Union, Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods from 1980.*